

SWIKOWETO SWA TSEVU SWA MBYANA LEYI NGA NA VUVABYI BYA RIHUUH-MBYANA LESWI VINI VA SWIFUWO VA FANELEKE KU SWI LANGUTISA

Rihuhu-mbyana i vuvabyi lebyikulu lebyi vangiwaka hi xitsongwatsongwana lexi hlaselaka nkatsakanyo wa mafambiselo ya misiha ya swiharhi na vanhu. Swiharhi leswi nga vuvabyi bya rihuhu-mbyana swi nga ha kombisa "xivumbeko xo penga" xa vuvabyi bya rihuhu-mbyana kumbe "xivumbeko xa ximumu" vuvabyi bya xa rihuhu-mbyana. Eka xivumbeko xo penga, swiharhi swikombisa nchavo wa xikarhana lowu nga hlamuselekiki, ku nyanyuka na vukarhi, kasi eka xivumbeko xa ximumu, swiharhi swi tala kuva na ntshikelelo lowu nga tolovangaki na ku yingisa. Swiharhi swi nga sungula ku kombisa swikombiso endzhaku ka mavhiki kumbe tinhweti loko swi lumiwile kumbe ku n'wayiwa hi xiharhi lexi nga na vuvabyi bya rihuhu-mbyana, laha hi nkarhi walowo mhangu yi nga va yi rivariwile. I swa nkoka swinene leswaku vini va fanele ku tivonela eka ku languta matikhomele ya swiharhi na ku langutisa swikombiso leswi nga kaneriwa laha hansa. Loko kuri xifuwo xa wena xale kaya xi nga tshunguriwanga hi ku hetiseka eka vuvabyi bya rihuhu-mbyana naswona xi nga langutisiwanga kusuhi na swiharhi leswinga tshunguriwangiki, swale kaya na swa nhova, i swa nkoka ku ri ku nga bakanyeriwi ethelo vuvabyi bya rihuhu-mbyana. Loko mbyana ya wena yi kombisa swikoweto leswi landzelaka, yi fanele ku yisiwa eka dokodela wa swiharhi handle ko hlwela ku kambela xivangelo xa swikombiso na ku ala kumbe ku tiyisisa vuvabyi bya rihuhu-mbyana.

1. KU CINCA KA MAHANYELO

Ku cinca ka mukhuva i xin'wana xa swikombiso swo sungula naswona i swikombiso leswi tivekaka ngopfu eka vuvabyi bya rihuhu-mbyana. Timbyana leti rhuleke na leti debyeke ti nga pfilunganyeka kumbe ku leva naswona ti nga nghingiringeka kumbe ku leva ngopfu ti nga tela na hi ku chava, tingana kumbe ku yingisa. Ku cinca ka mahanyelo swi nga endleka ku ngari mikarhi hinkwayo swivangiwaka hi vuvabyi bya rihuhu-mbyana kambe mbyana yi fanele ku lavisisiwa loko ku ri na khombo ra rihuhu-mbyana. Ku cinca ka mahanyelo eka mbyana leyi nga na vuvabyi bya rihuhu-mbyana yi nga va na ngozi swinene. Ku cinca loku ku nga vanga leswaku mbyana ya wena yi kelema na ku ringeta ku luma kumbe ku hlasela handle ka ku pfukeriwa matimba. Loko mbyana yi ri na rihuhu-mbyana naswona yi luma xiharhi kumbe munhu, vuvabyi bya rihuhu-mbyana byi nga tlulela hi ku olova ku suka eka mbyana ku ya eka mutswiswakuvava.

2. FAMBELO RO DEDELEKA

Fambelo ro dedeleka kumbe ro gombonyoka i xin'wana xa swikombiso leswi fambelanaka na vuvabyi bya rihuhu-mbyana eka timbyana. Swi languteka onge mbyana yi lahlekela hi fambelo kumbe yi "popiwile". Swinga endleka leswaku xikombiso xi nga endlwa xihoxo tani hi swiphiko swin'wana swa rihanyo, langutisisa mbyana ya wena hi vurhon'wana loko yo tshuka yi tumbuluxa fambelo ra ndhedeleko, leswi nga vangiwakiki hi ku kaviseka loku nga erivaleni. Ku fambafamba kuri hava xikongomelo i xikombiso lexi ehleketeleriwaka xa rihuhu-mbyana.

3. KU TIKERIWA KU MITA/ VUVABYI BYA RHAMBU-ENKOLWENI

Vuvabyi bya rihuhu-mbyana byi nga vanga ku khwanyana ka misiha ya nkolo na ku endla leswaku swi tika kumbe swi nga koteki ku ri timbyana ti mita. Timbyana ti nga tlhela ti humesa min'wala na ku n'wan'warhutela enon'wini kumbe enkolweni wa tona naswona vini va tona va nga ehleketa leswaku mbyana yi na swin'wana swofana na rhambu leri ri yi tlimbeke enon'wini kumbe enkolweni. Va na na vukheta loko u kambela mbyana leyi kombisaka xikombiso lexi, ngopfungopfu loko ku ehleketeleriwa vuvabyi bya rihuhu-mbyana, tanihi hi leswi vuvabyi bya rihuhu-mbyana byi nga hangalasiwaka hi marha.

4. KU PHOMA RIHLAKAHLA KU TLULA MPIMO

Ku phoma rihlakakahla ku tlula mpimo swi nga endleka swi nga swifambelana na vuvabyi bya rihuhu-mbyana naswona swi nga va swi vangywa hi swiyimo swo hambanahambana. Hambiswiritano, ku phoma rihlakakahla ku tlula mpimo swin'we na swikombiso swin'wana eka nongonoko lowu kumbe ku phoma rihlakakahla loku ku humesaka marha hi mpimo wa le henhla swi nga ha va xikombiso swa vuvabyi bya rihuhu-mbyana. Loko mbyana ya wena yi phoma rihlakakahla ku tlula mpimo, ehandle ka xivangelo xo karhi, yi fanele ku kamberiwa hi dokodela wa swiharhi hi ku hatlisa.

5. SWITSHETSHELA

Switshetshela hi swoxe a hi swi kombisa vuvabyi bya rihuhu-mbyana naswona swi nga ha vangywa hi swiyimo swo hambanahambana. Hambiswiritano, switshetshela na swin'wana swikombiso leswi longoloxiweke laha, kumbe ku khomiwa hi switshetshela hi xitshuketana eka mbyana yin'wana na yin'wana leyi nga tshunguriwangiki eka vuvabyi bya rihuhu-mbyana, swi fanele ku tshama swi ri xivangelo xo vilela naswona na ku lavisisiwa hi ku hatlisa hilaha swi kotekaka hakona.

6. PARALYSIS

Ku khwanyana swirho kumbe ku tsana hi ntlovelo i xikombiso xa vuvabyi bya rihuhu-mbyana xa le ndzhaku. Ku khwanyana swirho swi nga vangywa hi swiyimo swo tala naswona mbyana leyi khwanyaleke swirho yi fanele ku yisiwa eka dokodela wa swiharhi hi xihatla. Loko swihlanganisiwa na swikombiso swin'wana eka nongonoko lowu, i xikoweto lexi fambelanaka na vuvabyi bya rihuhu-mbyana. Loko vuvabyi bya rihuhu-mbyana byi karhi byi ya emahlweni eka xiharhi lexi vabyaka, swi vanga ku khwanyana misiha loku ya ka emahlweni. Hi ntlovelo, ku khwanyana swirho swi sungula hi nkolo, kambe eku heteleleni swi anama ku fika miri hinkwawo.

Mbyana leyi nga na vuvabyi bya rihuhu-mbyana yi ta fa ku nga si hela vhiki naswona ku hava vutshunguri bya vuvabyi. Ku sivela vuvabyi bya rihuhu-mbyana lebyi diayaka na ku tiyisisa leswaku mbyana ya wena (na ximanga) switshunguriwile hi ku ringanela ku lwisana na rihuhu-mbyana.

Ku kuma vuxokoxoko hi xitalo tihlanganisi na hofisi ya le kusuhi ya Muthekini wa Rihanyo ra Swiharhi, dokodela wa swiharhi loyi a nga riki wa mfumo kumbe Dokodela wa Swiharhi wa Mfumo.

Vulawuri: Rihanyo ra Swiharhi	Vulawuri: Swipimelo swa ku Tundza na ku Rhumela Swakudya eMatikweni Mambe
Rihanyo ra Swiharhi Riq: +27 12 319 7456, Fekisi: +27 12 319 7218 Imeyili: PA.DAH@dalrrd.gov.za Webusayiti: www.dalrrd.gov.za	Xiyenge xa Ntlakuso wa Rihanyo ra Swiharhi Riq: +27 12 319 6004/6117/6444 Imeyili: info.sps@dalrrd.gov.za Webusayiti: www.dalrrd.gov.za

**agriculture, land reform
& rural development**

Department:
Agriculture, Land Reform and Rural Development
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

